**“LEMAÂT-I KUDSÎ”NİN HACI BAYRAM-I VELÎ’YE
AİDİYETİNİN AYET VE HADİS ATIFLARININ MUKAYESESİ
YOLUYLA TESPİTİ**

**The Determination of “Lemaât-ı Kudsi’s Belongingness to Hacı Bayram-ı Velî
with Compare Ascriptions of Verses and Hadiths**

Alparslan KARTAL

Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi,
kartalalparslan@hotmail.com
Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Hacı Bayram-ı Velî 15. Yüzyıl’da Anadolu coğrafyasında yaşamış önemli ve tesirli bir mutasavvıfır. Kaynaklarda kendisine ait bir esere yer verilmemektedir. Ancak 2012’de, Mustafa Raşit Temizel’e ait kütüphanede bulunan ‘Lemaât-i Kudsi’ (Kutsal Parıltılar) adlı el yazması eserinin Hacı Bayram-ı Velî’ye ait olduğu iddia edildi. Eserin bir kısmı Dr. Muhammed Doğan tarafından Türkçe’ye çevrilerek ve Almıla Yayınları tarafından 2014’te basıldı. Bu eserin Velî’ye aidiyetinin tespiti bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Hacı Bayram-ı Velî’nin Fahreddin-i Irakî’ye ait “Lemaât” adlı eseri Türkçe’ye tercüme ettirerek müritlerine okuttuğu bilinmektedir. Bu nedenle “Lemaât-ı Kudsi” ile “Lemaât” kitapları mukayese edilerek eserin Hacı Bayram-ı Velî’ye ait olup olmadığı hususu tetkik edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayram-ı Velî, Lemaât-ı Kudsi, Hadis, Tasavvuf
Abstract

Hacı Bayram Velî who lived in Anatolia in the 15th century is an important and effective mystic. Resources are not included in a book of his own. But in 2012 manuscripts that claimed it belongs into Hacı Bayram-ı Velî found in library of Mustafa Raşit Tezel. It was translated to Turkish by Dr. Muhammed Doğan and printed by Almıla Press in 2014. Determination of belonging of this book to Hacı Bayram-ı Velî is the subject of this study. The book “Lemaât” that belongs to Fahredin-i Irakî, had been translated into Turkish with the will of Hacı Bayram-ı Velî. He made mystic lessons to followers from this book. In this case with the comparison of the two books “Lemaât” and “Lemaât-ı Kudsi” the belongingness of “Lemaât-ı Kudsi” to Hacı Bayram-ı Velî was investigated in this study.

Keywords: Hacı Bayram-ı Velî, Lemaât-ı Kudsi, Hadith, Mysticism

GİRİŞ

Anadolu tasavvuf geleneğinin en önemli temsilcilerinden olan Hacı Bayram-ı Velî'nin hayatı hakkında malumat veren eserlerin hiç birisinde ona ait bir kitap zikredilmemiştir. Ancak ona ait olduğu rivayet edilen dört şiir vardır.¹ Bunun dışında kendisine isnat edilen iki mektup daha vardır ki ona aidiyeti şüphelidir.

2012 yılında emekli bir müftü olan Ömer Temizel'in vefatı sonrasında yazma eserlerin de bulunduğu zengin kütüphane evlatlarına miras kaldı. Mustafa Raşit Temizel babasının kitapları içerisinde Hacı Bayram-ı Velî'ye ait olduğunu iddia ettiği Osmanlıca yazma bir eseri Türkçe'ye çevirtirerek yayınladı. Kitap Almıla Kitabevi tarafından 2014'te basıldı. Ancak kitabın Hacı Bayram-ı Velî'ye aidiyeti hususunda konunun uzmanlarının yazılı bir değerlendirmesi mevcut olmadığından ve bu konuda bir konsensüs oluşmadığından kitap olması gereken seviyede bir teveccühe mazhar olma--mıştır.

Kitabın baskısında bir önsözün dahi bulunmaması, eserin ortaya çıkış süreci ile bilgilerin verilmemesi bu konuda kitabı yayınlayanların da katî delillere sahip olmadıklarını düşündürmektedir. Kalem Derneği'nin Mayıs 2016'da Ankara'da tertiplemiş olduğu Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu'nda bu konunun gündeme gelmemiş olması ve bu esere ekseriyetle atıfta bulunulmamış olması da dikkat çekicidir. Bu sempozyumda "Lemaât-ı Kudî" eserindeki hadis yorumları konusunda tarafımca bir tebliğ sunulmuş; bu vesileyle meseleyi konunun uzmanları ile müzakere etme şansı oluşmuştu. Hacı Bayram-ı Velî üzerine çalışmalarıyla bilinen ve konunun uzmanı olan Abdülkerim Erdoğan da eserin Hacı Bayram-ı Velî'ye aidiyeti hususunda yeterince kanıt bulunmadığını ancak muhtevanın Bayramiyye düşünce yapısına uygun olduğunu belirterek eserin Velî'nin vefatından sonraki dönemlerde yazıya geçirilmiş olabileceğini savunmuştur. Bu sempozyumdaki mülakatlarım sonucunda konunun uzmanı olan Ethem Cebecioğlu'nun da eserin üslûbunun Hacı Bayram-ı Velî'den sonraki asırlara ait olduğu kanaatine sahip olduğu öğrenilmiştir.

Lemaât-ı Kudî ile Lemaât'ın Atıfta Bulundukları Âyet ve Hadisler ile Bunlara Yapılan Yorumlar Muvacehesinde Mukayesesi

Lemaât-ı Kudî ile Lemaât'ın bâb içerikleri büyük oranda benzeşmektedir. Bazı cümlelerin birebir aynı olması bazılarının ise Farisî aslının yerel Türkçe lisanıyla terennümü mahiyetinde olması, Lemaât-ı

¹ AZAMAT, N. "Hacı Bayram-ı Velî", *DİA*, XIII, 443-447.

Kudsî'nin Hacı Bayram-ı Velî'nin Lemaât sohbetlerinin sonradan derlenmesi ile teşekkül ettiği izlenimi vermektedir. Lem'alarda atıfta bulunulan ayet ve hadisler de ekseriyetle aynıdır. Bazı lem'alarda konunun tavzihi için Hacı Bayram-ı Velî Lemaât'ta olmayan ayet ve hadislerden de iktibasta bulunmuştur. Ancak genellikle Irakî'nin (ö. 688/1289) eserine sadık kalmıştır. Bu kısa çalışmada ayet ve hadis atıfları hususunda iki kitap arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak delillerin bir kısmı zikredilecektir.

Irakî ikinci lem'aya “*Aşk sultânı çadırını sahrada kurmak istedi, hazinelerini açtı ve mücevherlerini aleme saçtı.*”² cümlesiyle başlamıştır. Lemaât-ı Kudsî'deki ikinci lem'a da şu cümleyle başlamaktadır: “*Sultan-ı ışk dilde ki (gönüldeki) vücud sahrasına çetirin (çadır) kura. Esmâ ve sıfat hazineleri kapusun aç. Feyz-i tecelli gencilerin (hazinelerin) aç.*”³ (Hacı Bayram-ı Velî, 2014, s.16) Görüldüğü üzere Hacı Bayram-ı Velî, Irakî'nin cümlelerini Türkçe lisanıyla ifade etmiştir. Daha sonra bir iki paragrafla bu sözleri şerheden Hacı Bayram-ı Velî, Irakî'nin de atıfta bulunduğu bir Buharî hadisine yer verir:

“Allah vardı. O'nunla birlikte hiçbir şey yoktu...”⁴

Hacı Bayram-ı Velî'nin bu hadise vermiş olduğu mana ise zikredilmeye değerdir:

“Manası budur ki yoğ iken hiç bu varlıktan âsâr, vücûdun levhine konmadın ağıyar.”⁵

Hadisten sonraki satırlar da büyük oranda benzerlik arz etmektedir. “O Cemâl'in parlaklığı, âşıkın aynına bir nur verdi. Böylelikle âşık, o nur ile o cemâli gördü” cümleleri⁶ Lemaât-ı Kudsî'de “Ol cemâlin furû'ları âşıklar gözine nur virdi. Ol nurile ol cemâlin gördiler.” şeklinde zikredilmiştir.⁷

İlerleyen paragraflarda Tirmizî'de geçen hasen bir hadise Irakî yer vermiştir:⁸

² FAHREDDİN-İ IRAKÎ 2012, **Aşk Metafizigi (Lemaât)**, Hayy Kitap, s. 96, İstanbul.

³ HACI BAYRAM-I VELÎ 2014, **Kutsal Aşk (Lemaât-ı Kudsî)**, s. 16, Konya.

⁴ el-BUHARÎ, Muhammed b. İsmail h.1422, **es-Sahîh**, thk.Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâr Tavkî'n-Necât, I-IX, , IV/105, (3191 nolu hadis)

⁵ HACI BAYRAM-I VELÎ 2014: 17.

⁶ IRAKÎ 2012: 97.

⁷ HACI BAYRAM-I VELÎ 2014: 17.

⁸ IRAKÎ 2012: 97.

“Sonra (Allah) onlar üzerine (mahlûkât) nûrunu yaydı.”⁹

Bu rivayet Lemaât-ı Kudsi’de yer almamakla beraber rivayetle ilgili Irakî’nin yorumu ve atıfta bulunduğu aşağıdaki ayet-i kerime aynen yer almaktadır:

“.....Yeryüzü Rabbinin nuruyla aydınlandı.” (Zümer, 39/69)

Allah’ın kendi Cemâl’ini kulunun aynasında müşahede ettiğini Irakî gibi savunan Hacı Bayram-ı Velî bu tezini 3. Lem’a’da, “Allah Âdem’i (a.s) kendi suretinde yarattı”¹⁰ hadisine atıfta bulunarak kuvvetlendirmiştir. Irakî ise bu konuda mezkur hadisi zikretmemiştir. Ayrıca Hacı Bayram-ı Velî Tevrat’tan da benzer bir nakille tavzihde bulunmuştur ki bu da Lemaât’ta yer almamaktadır.¹¹ Hacı Bayram-ı Velî hem lem’aların mahiyeti hem de ayet ve hadis atıfları hususunda Lemaât adlı esere tabî olmuştur. Ancak bazı yerlerde Irakî’nin ifadelerini şerhetmiş, onun atıfta bulunmadığı ayet ve hadislerle atıfta bulunarak konuyu açıklamıştır.

Dördüncü lem’ada “Allahım! Beni kulağım ve gözümle faydalandır.”¹² hadisine her iki kitapta da yer verilmektedir. Irakî hadisi işârî bir tarzda yorumlamıştır. Buna göre Rasulullah kendi varlığını Allah’ın varlığında yok ettiğinden Allah’ın duyması ve görmesiyle görür. Dolayısıyla bu hadiste geçen *sem’* ve *basar* Allah’a ait olandır. Irakî bu meselenin bir sır olduğunu belirterek konuyu tavzih etmemiştir.¹³

Hacı Bayram-ı Velî Irakî’nin yukarıdaki ifadelerini şerhetmiştir. Buna göre zahir kulak ve göz, kulun elindedir ve fânidir. Manevî kulak ve göz ise Allah’ındır ki bakîdir. Hz. Peygamber ebedî olanı istemiştir.¹⁴ Bu hadisteki manayı *kurb-u nevafl* kavramıyla tavzih eden Hacı Bayram-ı Velî, “Ben o kulumun duyan kulağı, gören gözü, tutan eli olurum....”¹⁵ sahih

⁹ et-TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa 1998: **es-Sünen**, thk. Beşşar Avvad Ma’rûf, Dâru’l-Garbi’l-İslamî, I-VI, IV/173, (2385 nolu hadis), Beyrut.

¹⁰ BUHARÎ h.1422: VIII/50, 6227 nolu hadis.

¹¹ HACI BAYRAM-I VELÎ 2014: 20.

¹² MA’MER b. Raşid Ebu Urve el-Basrî h.1403: **el-Câmi’**, thk. Habîbu’r-Rahman el-A’zamî, el-Meclisu’l-İmî, I-II, X/441 (1964 nolu hadis), Pakistan; el-BUHARÎ 1989: **el-Edebu’l-Müfred**, thk. Muhammed Fuad Abdu’l-Bakî, Dâru’l-Beşairi’l-İslamiyye, I/226 (650 nolu hadis), Beyrut; Tirmizî 1998: V/480 (3604 nolu hadis).

¹³ IRAKÎ 2012: 104

¹⁴ HACI BAYRAM-I VELÎ 2014: 25

¹⁵ el-BUHARÎ 1422: VIII/105 (6502 nolu hadis); et-TABERÂNÎ, Ebu’l-Kasım Süleyman b. Ahmed, **el-Mu’cemu’l-Evsad**, thk. Tarık b. Avdillah, Abdu’l-Muhsin b. İbrahim el-Huseynî, Dâru’l-Haremeyn, I-X, IX/139 (9352 nolu hadis), Kahire; el-

hadisini bu anlamda delil olarak göstermiştir. Farzlar ve nafilelerle Allah’a yakınlık kesbeden kul öyle bir mertebeye vasıl olur ki Allah’ın duyurmasıyla duyar, göstermesiyle görür ve tutturmasıyla tutar.¹⁶

Fakr konusu Lemaât’ta 20. Lem’a’da işlenmektedir. Mezkur lem’anın ilk cümleleri şu şekildedir:

*Aşk üstünlük ve zenginliği maşuka, düşkünlük ve fakirliği âşıka verir. Âşık düşkünlüğü maşukun yüceliğinden değil aşkın yüceliğinden alır. Zira çoğunlukla olduğu üzere maşuk, âşkın kul ve kölesidir.*¹⁷

Lemaât-ı Kudsi’de de aynı konu hemen hemen aynı manaya gelen şu paragrafla ifade edilmiştir:

*İşk baylığı ve sultanlığı maşuka verdi; horluğu, muhtaçlığı âşıka verdi. Âşık horluğu zilleti bes ıştan çeker; maşuktan çekmez. Zira çok olur ki maşuk kul olur zillet çekmek mutasavver olmaz.*¹⁸

Aynı meseleyi anlatan yukarıdaki ifadeler karşılaştırıldığında Hacı Bayram-ı Velî’nin Lemaât’tan ders yaptığı ve onu kısaca şerhettiği anlaşılmaktadır. Lem’anın geri kalan bölümünde büyük oranda aynı ayet ve hadislere atıflarda bulunulmakta ve yorumlar da benzer bir nitelik taşımaktadır. Irakî âşkın tecrid ve tefrid mertebesinde kendisinde emanet olan varlık ve süslerini sahibi olan Allah’a teslim ettiğini ve yokluk haline giriftâr olduğunu belirtirken “ Allah size emanetleri ehline vermenizi emrediyor.” (Nisa. 4/58) ayetini delil olarak göstermektedir.¹⁹ Hacı Bayram-ı Velî de aynı ayete atıfta bulunmuş ve benzer şekilde şu yorumda bulunmuştur:

*Her ne ki varlıktır ya varlığa tabidir ki O’nun katında emanettir. “ Allah size emanetleri ehline vermenizi emrediyor.” Yani emaneti ıssına (sahibine) ısmarlan hükmüle ıssına ısmarlamıştır. Başın yokluk hırkasına çekmiştir.*²⁰

Daha sonra Irakînin fakr kavramıyla ilgili bazı sufilerin sözlerine yapmış olduğu atıfların tümü de Lemaât-ı Kudsi’de yer almaktadır.

BEYHAKÎ, Ahmed b. Huseyn Ebu Bekr el-Horasanî 2003: **es-Sünenu’l-Kübra**, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, I-X, III/482 (6395 nolu hadis), Beyrut.

¹⁶ HACI BAYRAM-I VELÎ 2014: 11

¹⁷ IRAKÎ 2012: 158

¹⁸ HACI BAYRAM-I Velî 2014: 78

¹⁹ IRAKÎ 2012: 158

²⁰ HACI BAYRAM-I VELÎ, 2014: 78-79

Lem'â'nın sonuna doğru bir hadisten de ictibasta bulunulmuştur."Fakirlik neredeyse küfür olacaktı"²¹ şeklindeki rivayet de her iki kitapta yer almaktadır.

Sehavî'nin bütün tariklerine zayıf hükmü verdiği bu rivayete Irakî tarafından Allah'a karşı kişinin muhtaçlığını bilmesi varlığını yok etmesi anlamındaki fakr kavramının tavihinde atıfta bulunulmuştur. Hacı Bayram-ı Velî ise bu rivayetin üç farklı tarikini sıralamış ve rivayeti işari bir şekilde yorumlanmıştır. Buna göre fakr halini yaşayan ve "Benim şanım ne yücedir." veya "Ene'l-Hakk" gibi şatahatlarda bulunan hak yolcusu bu sözleriyle zahiren küfre yakınlaşmıştır. Zahir bakan küfür görölmekteyse de ehl-i sır katında bu hal iman-ı kâmilidir."²²

Hacı Bayram-ı Velî Irakî'nin atıfta bulunduğu rivayetin farklı varyantlarını da belirtmek ve şerhedilmemiş olan rivayeti tasavvufî bir şekilde yorumlamakla konuya vukufiyetini ortaya koymuş olmaktadır. Ayrıca Lemaât-ı Kudsi'nin Lemaât'ın bir şerhi niteliğinde beyan edildiği ve yazıya geçirildiği anlaşılmaktadır.

21. Lem'a aşığın maşukundan talepte bulunmaktan vazgeçmesi ve alemde meydana gelen her şeyin muradı üzere olduğunu düşünerek mutlu olması hakkındadır. Lem'a'nın ilk cümleleri şu şekildedir:

*Âşık gereken, maşuk ile hiçbir amaç gütmeksizin sohbet etmek, arzuyu ortadan kaldırmak, işleri onun dileğine bırakmak ve isteği terk eylemektir. Çünkü talep âşkın yolunu tıkar.*²³

Lemaât-ı Kudsi'de de aynı konu yine aynı cümlelerin Türkçe'nin yerel ağzıyla tercüme edilmiş haliyle başlamaktadır:

*Âşık diler ki bî garaz dostunda sohbet ide. Kendü dileğin aradan götüre; işini dostu meramınca geçire; talebin terk ede ki kendü talebi kendüye seddir.*²⁴

Allah'ın razı olmadığı şer'an yasak olan hususlardan aşığın ictinap etmesi gerektiğini belirten Irakî "(Allah) kullarının inkara sapmalarına razı olmaz." (Zümer, 39/7) ayetine atıfta bulunulmuştur. Daha sonra şeriata münasip olmayan her şeyde Allah'ın kahır ve celâlinin; razı olunan her işte

²¹ el-BEYHAKÎ 2003: **Şu'abu'l-İman**, thk. Abdu'l-Ali Abdu'l-Humeyd Humeyd, Mektebetu'r-Rüşd, I-XIV, IX/12, 6188 nolu rivayet, Riyad.

²² HACI BAYRAM-I VELÎ, 2014: 81.

²³ IRAKÎ, 2012: 162.

²⁴ HACI BAYRAM-I VELÎ, 2014: 82.

ise lütuf ve cemâlinden bir işaret müşahede edileceğini ifade ederek “*Allahım! Gazabından rızana sığınırım!(Euzu birzake min sahatik)*”²⁵ hadisini iktibas etmiştir.²⁶

Lemaât-ı Kudsi’de de mezkur ayete ve hadise sırasıyla yer verilmiştir. Bu ayet ve hadisin yorumları da benzerlik göstermektedir. Ancak hadiste geçen harf-i cer’e (bi) farklı mana vererek işari bir yoruma giden Hacı Bayram-ı Velî’ye göre “birzake” ifadesi “senin rızan ile” şeklinde de anlaşılabilir. Bu durumda hadisin manası “Senin rızanla senin gazabından sana sığınırız.” olmaktadır. Hacı Bayram-ı Velî kulun Allah’ın gazabından kaçıp rahmetine sığınmasının dahi O’nun rızası ve dilemesi ile olacağını vurgulamaktadır.²⁷

Buraya kadar verilen örnekler iki kitap arasındaki mukayeseler sonucunda ortaya çıkan benzerliklerin bazı numuneleridir. Lemaât-ı Kudsi baştan sona Lemaât’ın konu dizilimine sadık kalmıştır. Ayet ve hadis atıfları da büyük çoğunlukla aynıdır.

Sonuç

Fahreddin-i Irakî’nin Lemaât adlı eseri tasavvuf literatüründe önemli bir yer teşkil etmektedir. Vahdet-i vücûd düşüncesinin esintilerini içeren bu eser, 14. yüzyıldan itibaren Anadolu’daki mutasavvıfları da derinden etkilemiştir. Hacı Bayram-ı Velî de (ö. 833/1429) bu dönemlerde Ankara’da insanları irşad ile meşgul olmuş bir mutasavvıftır. Hacı Bayram-ı Velî’nin Fahreddin-i Irakî’ye ait *Lemaât*’ı Türkçe’ye tercüme ettirdiği ve müridânına bu kitaptan sohbet ettiği rivayet edilmektedir.

Emekli bir müftü olan Mustafa Raşit Tezel’in vefatından sonra mirasçılarına kalan kütüphanesinden Hacı Bayram-ı Velî’ye ait olduğu iddia edilen bir yazma eser 2012’de ortaya çıkmıştır. Orijinal ismi “Lemaât-ı Kudsi” olan bu eser, 2014’te Almıla Yayınları tarafından Türkçe’ye çevrilerek “Kutsal Aşk” adıyla basılmıştır. Eserin Hacı Bayram-ı Velî’ye aidiyeti hususu tartışmalıdır. Hacı Bayram-ı Velî üzerine doktora tezi yapan ve konunun uzmanı olan Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu Lemaât-ı Kudsi’nin üslubunun Hacı Bayram-ı Velî’den birkaç asır sonraki dönemde yazılmış olabileceğini ortaya koyduğunu düşünmektedir. Hacı Bayram-ı Velî hakkında yapmış olduğu araştırmalarla tanınan Abdülkerim Erdoğan da kitabı incelediğini ve eserin Hacı Bayram-ı Velî’ye aidiyeti hususunda

²⁵ MÜSLİM, b. el-Haccâc en-Neysâbüri, es-Sahih, thk. Muhammed Fuâd Abdülbakî, Dâu İhyait-Turasi’l-Arabî, I-IV, I/352, 486 Nolu Hadis, Beyrut.

²⁶ IRAKÎ, 2012: 163.

²⁷ HACI BAYRAM-I VELÎ, 2014: 85.

yeterli delil olmadığını belirtmektedir. Ancak bu eserin muhtevasının Bayramiyye düşüncesine uygun olduğunu, muhtemelen Hacı Bayram-ı Velî'nin vefatından sonra Bayramiyye müridanı tarafından Hacı Bayram-ı Velî'nin sohbetlerinin yazıya geçirilmesi suretiyle kitabın meydana getirildiğini savunmaktadır.

Hacı Bayram-ı Velî'nin Irakî'ye ait "Lemaât" adlı Farisî eseri tercüme ettirerek müridlerine bu kitaptan sohbet etmesi ve 2012 yılında ortaya çıkan eserin isminin "Lemaât-ı Kudsi" olması, bu iki eser arasında bir ilişkinin olma ihtimalini ortaya çıkardı. Bu çalışmada mezkur eser özellikle mahiyeti ve atıf yapılan ayet ve hadisler ile bunlara yapılan yorumlar açısından mukayese edilerek "Lemaât-ı Kudsi"nin Hacı Bayram-ı Velî'ye aidiyeti irdelenmiştir. Eserin dil açısından tahlili ve bu yolla Hacı Bayram-ı Velî'ye aidiyetinin tespiti ayrı bir çalışmayı ve o alanda uzmanlığı gerektirdiğinden çalışma alanımız dışındadır.

Her iki kitap da lem'a denilen bölümlerden oluşmaktadır. Lem'alar ve her bir lem'ada işlenen konular ekseriyetle aynıdır. Benzer şekilde ayet ve hadis atıfları da birebir aynıdır. Hacı Bayram-ı Velî bazen hadislerin farklı tariklerinden de bahsetmektedir. Nadir de olsa Irakî'nin atıfta bulunduğu bazı ayet ve hadisleri zikretmediği de görülmektedir. Bununla beraber Lemaât'ta zikredilmeyen bazı ayet, hadis ve kelam-ı kibârlar konuyla muvafık bir şekilde Hacı Bayram-ı Velî tarafından istimâl edilmiştir.

Ayet ve hadislere yapılan yorumlar da büyük oranda benzerlik teşkil etmektedir. Ancak bazı yorumlarda Hacı Bayram-ı Velî'nin kendine ait düşünceleri de ilave ettiği görülmektedir. Bilhassa Hacı Bayram-ı Velî'nin işarî hadis yorumları dikkat çekmektedir. Bu yorumlardan Hacı Bayram-ı Velî'nin hadis imine vukûfiyetini görmek mümkündür.

Âyet ve hadis atıfları dışındaki bölümlerde de birçok cümle birebir aynıdır. Ekseriyetle Lemaât'ın Farisî aslının Türkçe'nin İç Anadolu ağzıyla terennümü şeklindeki Lemaât-ı Kudsi, mücmel bir şerh çalışması mahiyetindedir. Bu çalışma sonucunda Bayramiyye tasavvuf düşüncesine muvafık olan bu eserin Hacı Bayram-ı Velî'nin müridlerine yaptığı Lemaât sohbetlerinin sonraki dönemlerde yazıya geçirilmesi sonucu teşekkül ettiğine kanî olunmuştur.

KAYNAKLAR

- AZAMAT, N. "Hacı Bayram-ı Velî", DİA, XIII, İstanbul.
 el-BEYHAKÎ, Ahmed b. Huseyn Ebu Bekr el-Horasanî 2003: **es-Sünenu'l-Kübra**, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
 el-BEYHAKÎ, Ahmed b. Huseyn Ebu Bekr el-Horasanî 2003: **Şu'abu'l-İman**, thk.

- Abdu'l-Ali Abdu'l-Humeyd Humeyd, Mektebetu'r-Rüşd, I-XIV.
- el-BUHARÎ, Muhammed b. İsmail h.1422: **es-Sahîh**, thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâr Tavkî'n-Necât, I-IX.
- el-BUHARÎ, Muhammed b. İsmail, 1989: **el-Edebu'l-Müfred**, thk. Muhammed Fuad Abdu'l-Bakî, Dâru'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut.
- IRAKÎ Fahreddin-i 2012: **Aşk Metafizîği (Lemaât)**, Hayy Kitap, İstanbul.
- MA'MER B. RAŞİD Ebu Urve el-Basrî h.1403: **el-Câmi'**, thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî, el-Meclisu'l-İmî, I-II, Pakistan.
- MÜSLİM, b. el-Haccâc en-Neysâbü'rî, es-Sahîh, thk. Mhammed Fuâd Abdülbakî, Dâu İhyait-Turasi'l-Arabî, I-IV, I/352, 486 Nolu Hadis, Beyrut.
- et-TABERÂNÎ, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, **el-Mu'cemu'l-Evsad**, thk. Tarık b. Avdillah, Abdu'l-Muhsin b. İbrahim el-Huseynî, Dâru'l-Haremeyn, I-X, Kahire.
- et-TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa 1998: **es-Sünen**, thk. Beşşar Avvad Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslamî, I-VI, Beyrut.
- VELÎ Hacı Bayram-ı 2014: **Kutsal Aşk (Lemaât-ı Kudsi)**, Almıla Yay., Konya.